

SPLITSKO KAZALIŠNO DRUŠTVO

Nevenka Bezić-Božanić

Zanimanje za sudjelovanje u neposrednom kazališnom činu pokazali su Splićani u svim slojevima još u davnoj prošlosti. Arhivski spisi otkrivaju da su se igrala crkvena prikazanja u bratovštinama, prigodno pisani tekstovi u salonima plemićkih kuća, lascivne scene za karnevala, pa sve do cjelovečernih predstava na javnim mjestima. Međutim, sve do druge polovine XIX stoljeća to su bile prigodno sastavljene družine u pojedinim društvenim slojevima, koje su se najčešće razilazile nakon odigrane predstave.

U drugoj polovini XIX stoljeća, kad su Split sve više posjećivale profesionalne kazališne družine najrazličitijih vrijednosti i glumačkih dometa, rasla je sve više želja među mladim ljudima da se okušaju u glumi. Godine 1863. pokušalo se čak u Splitu osnovati dramsku školu, ali Namjesništvo u Zadru nije odobrilo taj prijedlog. Prema tom traženju, u školu bi se mogli upisati učenici — muškarci do dvadeset godina i djevojke do osamnaest. Zajedno bi tvorili diletantsku družinu, koja bi bila obavezna da barem dva puta mjesečno nastupa na javnim mjestima. Nastava se trebala odvijati na talijanskom jeziku, ali je ostavljena mogućnost učenja recitiranja na hrvatskom jeziku.¹

Budući da je u to vrijeme stanovništvo grada bilo podijeljeno na dvije stranke — autonomaše i narodnjake, svaka od tih stranaka oku-

pljala je svoje pristaše unutar pojedinih društava. Uz »Gabinetto di lettura« postojalo je diletantsko društvo »Filarmonico-dramatica«, koje je igralo na talijanskom jeziku. Ono je imalo i lijepu dvoranu s neorokoko pozornicom koja je na žalost prije nekoliko godina porušena. Nalazila se u središnjoj zgradi na Prokurativama i bila je jedan od rijetkih arhitektonskih spomenika te vrste u Dalmaciji. U »Slavjanskom napredku« osnovanom 1873. godine okupljali su se narodnjaci. Oni su u maloj dvorani tog društva davali kraće komade domaćih pisaca i pojedine prizore iz većih dramskih djela. Splitski kazališni zanesenjaci okupljali su se i oko pjevačkog društva »Zvonimir« od njegova osnutka 1884. godine i više puta izvodili kraća muzičko-scenska djela. Od 1892. godine osniva se stalno Diletantsko društvo, ali uz niz poteškoća, bez sredstava i stalnog prostora. Predstave su se održavale u dvorani kavane »Troccoli«, a zatim u prostorijama društva »Zvonimir«, čiju su pozornicu oslikali tada mladi splitski slikari Emanuel Vidović i Virgil Meneghelli-Dinčić. Godine 1897. mijenjaju naziv u »Dramatično-diletantski klub«, a dvije godine poslije osnovat će se »Hrvatsko kazališno društvo za Dalmaciju« na čelu s predsjednikom drom Gajom Bulatom i tajnikom drom Josipom Smodlakom. Društvo je zamišljeno kao neka vrsta matice, koja bi okupljala »Mjesne kazališne skupine« po dalmatinskim mjestima, a njihovi predstavnici sudjelovali bi s pravom glasa na godišnjim skupštinama u Splitu. Iz djelomično sačuvane arhivske građe nije moguće sagledati da li je ta zamisao provedena u djelo, jer nisu sačuvani zapisnici sa skupština, ali je poznato da su se u više malih dalmatinskih gradića osnovala u osvit novog stoljeća »Diletantska kazališna društva«.

U proljeće su bila potvrđena i Pravila društva,² koja su upućena Kazališnom ravnateljstvu u Splitu s molbom da se kazališnoj družini tog društva omogućé nastupi u pravom glumištu, jer su dosada splitski diletanti nastupali na raznim mjestima, gdje god se našao neki imalo pogodan prostor, ali nikad im nije bilo odobreno da zaigraju na daskama nove kazališne kuće. Budući da su ova pravila važna za kulturne prilike Splita iz kraja prošlog stoljeća, ali i čitave Dalmacije, donose se u cijelosti da bi što prije ispunili prazninu koja još uvijek nije popunjena kada se radi o povijesti 19. stoljeća u Dalmaciji, a ponajmanje su istražene kulturne prilike koje su odigrale značajnu ulogu u buđenju narodne svijesti. Split je na rubu iznemogle carevine, bez

dovoljno veza sa sjevernom Hrvatskom smogao snage da se odupre utjecajima sa strane i prema svojim mogućnostima u tom malom težačkom gradu pokušao stvoriti kazalište, oživjeti glazbeni i likovni život.

U Spljetu 29. ožujka 1899

Osobita je čast potpisanomu promicateljnomu odboru dostaviti Tom Uglednom Ravnateljstvu jedan primjerak pravila, danas upravljenih c. kr. Dalmatinskomu Namjesništvu za ustrojenje hrvatskoga kazališnoga društva sa sjedištem u Splitu. Suvišno je ovdje dokazivati prijeku potrebu da se ovakovo društvo ustroji, ta i dosadanje nas iskustvo u ovomu pitanju napućuje, da se u nas neda ni pomisliti na uspjeh hrvatskoga kazališta bez dobro provedene organizacije toli u redovima kazališnih ljubitelja i podupiratelja, koli u samomu kazalištu. A jedno se i drugo dade postići ovim sada zasnovanim društvom.

Potpisani je uvjeren da će naići i na naklonost Toga Uglednog Ravnateljstva u izvađanju ovoga patriotičnoga i kulturnoga pothvata.

Promicateljni odbor za »Hrvatsko Kazališno Društvo«.

Predsjednik

Dr Bulat

Izvjestitelj

Dr. Josip Smodlaka

Uglednom Kazališnomu Ravnateljstvu
u Splitu

Pravila

»hrvatskog kazališnoga društva za Dalmaciju«

- Čl. 1. Društvu je ime »Hrvatsko kazališno društvo za Dalmaciju« a sjedište mu je u Spljetu.
- Čl. 2. Svrha je društvu da podupire i unapređuje hrvatsku kazališnu umjetnost, kao sredstvo za širenje hrvatskoga jezika i zdrave naobrazbe među pučanstvom dalmatinskih gradova i varoša.
- Čl. 3. Tu svrhu društvo postizava:
 - a) osnovanjem i uzdržavanjem stalne kazališne družine,

- b) priređivanjem dramskih, opernih i operetnih predstava u hrvatskom jeziku, po svim znatnijim mjestima u pokrajini;
 - c) zavedenjem i uzdržavanjem kazališne glazbene škole za odgoj umjetničkog podmladka;
 - d) podupiranjem pjevača i glumaca, koji teže za višom umjetničkom naobrazbom;
 - e) podupiranjem dramskih pisaca i glazbenika, te izdavanjem njihovih diela;
- Čl. 4. Potrebna sredstva se namiču:
- a) priložima članova;
 - b) podporama i milodarima;
 - c) sabiranjem novca, s dozvolom nadležne vlasti;
 - d) dohodkom od društvenih predstava, koncerata i drugih zabava.
- Čl. 5. Društvo se ustraja i obnavlja pristupom članova. Članovi se okupljaju u mjesne skupine, koje se ustanovljuju u smislu ovih pravila.
- Čl. 6. Članom može postati svatko, bez razlike spola i dobi, prijavivši pismeno pristup upravi mjesne skupine, koja odlučuje o primanju bez daljega priziva.
- Čl. 7. Članovi su dužni pokoravati se društvenim pravilima i plaćati 20 novčića svakoga mjeseca u ime članarine. Tko odočni tri mjeseca s isplatom briše se iz imenika članova koncem godine, a dužan je sve do tada podmiriti članarinu.
- Čl. 8. Svi članovi imaju pravo da prisustvuju na glavnim a da stavljaju prijedloge, raspravljaju i glasuju na mjesnim skupštinama. Članovi koji su navršili 18 godina vrše to pravo lično, a ostali po svome zakonitom zastupniku.
- Čl. 9. Pasivno izborno pravo pogledom na društvene časti uživaju samo punoljetni članovi muškoga roda, koji nisu podložni tuđem skrbništvu.
- Čl. 10. Svi članovi imaju pravo na osobiti popust pri posjećivanju zabava što ih društvo priređuje. U tu svrhu prima svaki član, netom se upiše u društvo, osobitu iskaznicu od mjesne uprave. Vrst i iznos popusta određuje svake godine glavna skupština.
- Čl. 11. Istupiti iz društva može se u svako doba, samo treba pismeno prijaviti istup i povratiti iskaznicu mjesnoj upravi te podmiriti članarinu do konca dotične sunčane godine.

- Čl. 12. Mjesna uprava je vlasna da isključi svakoga člana koji ne vrši svoje dužnosti ili koji radi proti društvenoj svrsi. Isključeni član može se prizvati proti isključenju na glavnu upravu, a proti zaključku ove, na obranilački sud.
- Čl. 13. Društvene poslove obavljaju:
- a) mjesne skupštine;
 - b) mjesne uprave;
 - c) glavna uprava;
 - d) pregledno vieće;
 - e) obranički sud;
 - f) glavna skupština.
- Čl. 14. Kad u jednomu mjestu ima barem 20 članova, oni se mogu udružiti u mjesnu skupinu. Članovi više obližnjih mjesta mogu sastaviti jednu skupinu. Svaki član mora pripadati jednoj mjesnoj skupini. Skupštinu za ustanovljenje mjesne skupine sazivlje jedan član glavne uprave ili njezin određenik. Na toj skupštini se najprije ima obaviti upisivanje članova a odmah zatim izbor mjesne uprave.
- Čl. 15. Članovi mjesne skupine sakupljaju se u mjesne skupštine na poziv mjesne uprave koja načinom običajnim u mjestu ima razaslati članovima poziv, uz dnevni red, barem tri dana prije sastanka. Redovita mjesna skupština ima se držati svake godine u mjesecu srpnju, a izvanredne kad to odredi mjesna uprava ili na pismeni zahtjev barem 1/5 članova. U ovom zadnjem slučaju uprava je dužna da u 8 dana ureče skupštinu.
- Čl. 16. U djelokrug mjesnih skupština spada:
- a) izbor mjesne uprave;
 - b) izbor zastupnika za glavnu skupštinu;
 - c) glasovanje predstava i predloga za glavnu skupštinu;
 - d) odobrenje računa koncem svake poslovne godine, koji se zaključuje svršetkom lipnja;
 - e) raspust skupine.
- Čl. 17. Mjesna skupština može valjano zaključiti, ako je prisutna 1/3 članova skupine ili barem 30 članova na broju. Ako ih se na prvi poziv ne odazove toliko sljedeća je skupština zakonita, bez obzira na broj članova. Zaključci se stvaraju nadpolovičnom većinom glasova samo za raspust skupine zahtjevaju u 2/3 glasova prisutnih skupštinara.

Izbori se obavljaju pismeno ili usmeno, a ako se glasovi prepolive odlučuje sreća.

- Čl. 18. Mjesna uprava sastoji se od tri člana, predsjednika, tajnika i blagajnika, koji se izabiru svake godine na redovitoj skupštini. Posao je mjesne uprave:
- a) da prima i isključuje članove;
 - b) da im izdaje iskaznice;
 - c) da drži u očevidnosti imenik članova, te da ga uza sve promjene priobćuje glavnoj upravi svaka tri mjeseca.
 - d) da sabire članarinu te da sakupljene iznose šalje četiri puta na godinu glavnoj upravi zajedno s imenikom članova;
 - e) da vrši naloge uprave, koja na mjesnu upravu može djelomice ili sasvim prenieti pojedine poslove svoga djelokruga;
 - f) da posreduje između mjesnih skupina i pojedinih članova s jedne, a glavne skupštine i glavne uprave s druge strane. Mjesna uprava određuje sama sebi poslovnik.
- Čl. 19. Predsjednik predstavlja skupinu napram trećim licima, te uz tajnika podpisuje sve spise što se na skupinu odnose. Blagajnik podpisuje sam novčane primnice.
- Alko je predsjednik zapriečen zamjenjuje ga drugi član uprave, koji je stariji po godinama, a alko je i ovaj zapriečen najmlađi.
- Čl. 20. Glavna skupština je vrhovna oblast društva. Ona se redovito sastaje svake godine u mjesecu kolovozu, a izvanredne kad se glavnoj upravi učini shodno ili kad to pismeno zatraži barem 5 mjesnih skupina preko svojih uprava ili na zahtjev obraničkog suda ili preglednoga vieća. U ova se tri posljednja slučaja ima ureći skupštinu kroz 14 dana.
- Poziv na glavnu skupštinu izdaje glavna uprava objavom u javnim novinama, koja treba da je oglasna barem 14 dana prije sastanka, te da sadrži mjesto, dan i dnevni red skupštine.
- Prva se redovita glavna skupština ima održati u Spljetu, one sliedeće gdje sama skupština odredi. Mjesto sastajanja izvanrednih skupština određuje svaki put prema shodnosti glavna uprava.
- Čl. 21. Svi članovi imaju pravo prisustvovati glavnim skupštinama i utjecati u raspravu. Pravo predlaganja i glasovanja pristoji:
- a) članovima glavne uprave;
 - b) članovima preglednoga vieća i obraničkog suda;

- c) predsjednicima mjestnih uprava ili njihovim zamjenicima;
- d) zastupnicima mjesnih skupina, i to u razmjeru od jednog zastupnika na svako 20 članova, ne uzimajući u obzir ostatak manji od 20.

Zastupnici mjesnih skupina mogu biti zastupani i po punomoćnicima, koji svakako moraju imati vlastiti glas u glavnoj skupštini.

Čl. 22. Svaki predlog koji nije na dnevnom redu, treba da je najavljen glavnoj upravi barem 3 dana prije skupštine. Skupština je vlasna da glasuje i neodgodivost kojega nenajavljenog predloga. Glavne skupštine su valjane ako je prisutno polovica članova ili barem 30 ih na broju; ako ih prvi put nije toliko pristupilo, sljedeći put bez obzira na broj prisutnika zaključuje se nadpolovičnom većinom glasova, izuzevši zaključak o raspustu društva, koji *treba* da je pripremljen sa 2/3 prisutnih glasova. Izbori se obavljaju tajno i pismeno, a ako se glasovi raspolove odlučuje sreća.

Čl. 23. U djelokrug glavne skupštine spada:

- a) odlučivati o izvješćima i predlozima glavne i mjesnih uprava;
- b) izabirati glavnu upravu, pregledno vieće i obranički sud;
- c) odobravati društvene račune;
- d) davati napatke glavnoj upravi za ustanovljenje programa predstavljanja u pojedinim mjestima;
- e) odrediti mjesto u kom će se držati dojuča glavna skupština;
- f) ustanoviti popust za društvene članove u pogledu ulazne cijene na zabave što ih društvo priređuje;
- g) odlučivati o promjeni pravila i o raspustu društva ili pojedinih mjesnih skupina.

Čl. 24. Glavna uprava sastoji se od 9 članova: predsjednika, dva podpredsjednika, intendanta, tajnika, blagajnika i tri odbornika, koji se biraju na tri godine na redovitoj glavnoj skupštini. Predsjednik, jedan podpredsjednik, intendant, tajnik i blagajnik treba da su stajnici u Spljetu.

Čl. 25. Prava i dužnosti glavne uprave:

- a) sazivati glavne skupštine i ustanovljivati im dnevni red;
- b) nadzirati rad mjesnih skupina i mjesnih uprava, izaslanjem jednoga člana glavne uprave ili drugog pouzdanika, da prisustvuje na mjesnim skupšinama ili da pregleda knjige i račune mjesne uprave;

- c) vršiti zaključke glavnih skupština;
- d) upravljati imovinom društvenom;
- e) imenovati, nadzirati i otpuštati umjetničko osoblje, kao što i sve društvene učitelje, činovnike i služinčad;
- f) odlučivati o izboru predstava i o ulaznim cijenama;
- g) starati se za nabavu garderobe, kao što glazbila, knjiga za društvenu školu i knjižnicu;

Čl. 26. Glavna uprava stvara zaključke u sjednicama, koje su zakonite ako je prisutno 5 upravitelja. Zaključuje se nadpolovičnom većinom glasova, a ako se glasovi raspolove odlučuje glas predsjedatelja. Sjednice sazivlje predsjednik ili njegov zamjenik, pismenim pozivom, koji treba da sadrži dnevni red te da je uručen članovima glavne uprave barem 8 dana prije sastanka. U iznimnim prigodama poziv se može brzojavno upravititi samo 3 dana prije sjednice. Predsjednik je dužan u 8 dana sazvati sjednicu, ako 3 člana glavne uprave to zatraže. Glavna uprava određuje sama sebi poslovnik.

Čl. 27. Predsjednik zastupa društvo na prama trećim osobama, on predsjedava sjednicama glavne uprave i glavnim skupštinam, te je dužan da nadzira rad drugova u upravi.

Zapriečena predsjednika zamjenjuje prvi a ovoga drugi podpredsjednik..

Intendantat ima nadzor nad umjetničkim osobljem i nad društvenom školom.

Tajnik oprema dopisivanje a blagajnik računске i novčane poslove.

Čl. 28. Pregledno vieće sastoji od 3 člana koji se svake 3 godine mijenjaju na glavnoj skupštini kada i glavna uprava. Članovi preglednoga vieća vlasni su da u svako doba pregledaju društvene račune i blagajnu, a dužni su da to učine po zaključku poslovne godine radi izvješća koji se svake godine ima podastrieti redovitoj glavnoj skupštini.

Kod svakog pregledavanja treba da su prisutna barem 2 člana preglednoga vieća.

Čl. 29. Sve razmirice koje nastanu iz društvenih odnošaja rješava glavna uprava uz pravo priziva proti njezinom zaključku kroz 14 dana na obranički sud, koji sastoji od 5 članova izabranih na 3 godine u redovitoj glavnoj skupštini kada i glavna uprava.

Obranički sud određuje sam sebi poslovnik. Razmirice između glavne uprave i drugih društvenih organa ili pojedinih članova sudi u prvom i zadnjem stepenu isti obranički sud.

Čl. 30. Glavna skupština koja zaključi raspust društva odlučuje i o imovini. Ako ona to ne učini ili ako društvo inače prestane imovina se ima izručiti zadnjem predsjedniku koji tada bude, e da se njome raspoláže prema svrsi društva.

Čl. 31. Prva glavna skupština će se sazvati kroz tri mjeseca od kada budu ustrojene barem tri mjesne skupine. Do sazvanja glavne skupštine promicateljni odbor (naime one osobe koje su potpisale popratnicu ovim pravilima na Visoko Namjesništvo) imat će pravo da primaju članove, da pokreću strojenje mjesnih skupina, da po jednom svom članu ili po drugom izaslaniku sazivlju skupštinu za osnivanje istih, kao što i prvu glavnu skupštinu. Ovaj promicateljni odbor izabrat će između sebe predsjednika koji će ga predstavljati napram javnim oblastima i koji će potpisivati odborske spise.

Društvo se borilo s raznim nedaćama, prvenstveno nedostatkom materijalnih sredstava. Kazališno ravnateljstvo nije im dalo odobrenje za nastupanje u kazalištu, često su bili kroz novine napadani od talijanaša, ali volja za rad i ljubav prema glumi kod svih članova prelazila je preko svih zapreka. Međutim i Splitsani su imali razumijevanje za ovo društvo, pomagali su ga i bili na njega ponosni. Ono im se obraćalo pod geslom »Moli se za podporu, ali se ne pita novaca«, o čemu govori i jedna sačuvana okružnica od 15. prosinca 1900. godine:³

HRVATSKO KAZAL. DRUŠTVO

za DALMACIJU

u

SPLJETU

Moli se za podporu, ali se ne pita novaca!

P. N. Gospodine,

Bit će po svoj prilici poznato i V. G. da se u Spljetu nedavno ustrojilo hrvatsko kazališno društvo, kojemu je svrha da podupire i unapređuje hrvatsku kazališnu umjetnost, kao sredstvo za širenje hr-

vatskoga jezika i zdrave naobrazbe u našem gradu, a s vremenom — bude li sreće — i širom ciele pokrajine.

Društvo je, u čednim granicama dakako, već započelo svoj rad: ustrojilo je naime diletantsku dramatsku družinu, koja je do sad dala u mjestnom obćinskom kazalištu nekoliko večernjih i jednu dnevnu, pučku predstavu.

Podpisani odbor, kao privremena uprava, pobrinuo se osim toga za nabavu društvene biblioteke i garderobe, u koje je do sad uloženo nekoliko stotina forinta.

Sve su ove nabave stajale društvo težkih žrtava, a stajat će ga unapried još težih, ako ne bude pomoći sa strane, naročito od hrvatske inteligencije u ovom gradu i u okolici.

A pomoć nam se može su malo. Evo na primjer kako:

Za sad nam je jedna od najprećih potreba, da nabavimo što veću i što biraniju zirku kazališnih komada (tragedija, drama, komedija, šala, lakrdija, dijaloga i t. d.). Kad bi društvo moralo kupovati sve potrebite knjige, to bi ga stajalo skupih novaca, doćim pojedincima nije gotovo nikakova žrtva da društvu daruju po nekoliko kazališnih komada, koji im leže možda zapašeni i zaboravljeni u knjižnicama. Tako bi se malo dobre volje mogla sakupiti liepa kazališna biblioteka, koja je jedan od temeljnih kamena svakog dobrog kazališnog društva.

Našem su društvu dobro došli kazališni komadi svake vrsti i u kojem mu drago jeziku. Od nekih komada nam može trebati po deset i više primjeraka, a za prevađanje tućih komada postoji već prevodićki odbor, koji besplatno vrši svoj posao.

Ovu molbu stavljamo živo na srdce V. G., pouzdano oćekujuć od Vašeg poznatog rodoljublja, da joj se ne ćete oglušiti.

Darovane knjige izvolite poslati D. ru Josipu Smodlaku, odvjetniku u Spljetu, ili ako se vi ne ćete truditi za prijenos knjige, izvolite se s njime sporazumiti.

Imena darovatelja bit će oglašena u javnim novinama.

Neka V. G. izvoli unapried primiti našu najtopliju zahvalu i ujedno izraz najdubljeg poštovanja.

Od promicateljskog odbora »Hrv. Kazal. društva za Dalmaciju« u zastupstvu glavne uprave.

U SPLJETU, 15. Prosinca 1900.

Predsjednik
Dr. G. BULAT

Poslovođa
Dr. J. SMODLAKA

Godine 1901. bilo je čak prijedloga da se ovo društvo pretvori u stalno, kako bi se moglo spremirati više predstava i osigurati stalno otvorena kazališna kuća. Nakon izvođenja predstava u kavani Troccoli i kinu »Eden«, konačno su stekli pravo da igraju u kazališnoj zgradi. U studenom te godine diletanti pripremaju proslavu 400-godišnjice rođenja pjesnika Marka Marulića, pa su Milan Begović, Gajo Bulat i Vinko Lozovina napisali za tu prigodu skazanje »Marulić« na kraju sa živom slikom, a prema pisanju novina izvedeno je s velikim uspjehom. Njihove predstave bile su općenito dobro posjećene, a osim večernjih, u nedjelju poslije podne davane su pučke predstave uz snižene cijene kako bi privukli u kazalište najšire slojeve.

Godine 1903. pripremili su dramu Splićanina Josipa Ljubića »Smrt Petra Svačića«,⁴ pa je tom prilikom društvo dobilo pomoć od općine, tako da su se mogli izraditi novi kostimi i kulise, koji su prema pisanju kritike ostavile izvanredan dojam na posjetioce. Tom prilikom izvedena je i pjesma Josipa Hatzea na stihove Milana Begovića »Popališe nam gradove, zgaziše nam zastave«. Diletanti su najradije izvodili djela domaćih pisaca, ali su više puta morali od Pokrajinske vlade u Zadru čekati odobrenje za izvedbu pojedinih komada. Tako iste godine nisu dobili odobrenje za izvedbu drame Viktora Cara Emina »Zimsko sunce« na koje su čekali punu godinu dana. U lipnju 1903. godine u dvjema predstavama gostovali su s njima poznati zagrebački glumci Mla i Mišo Dimitrijević, a u rujnu su diletanti odigrali prikaz »Luka Botić«, koji je napisao književnik Božo Lovrić u povodu četrdesetogodišnjice smrti toga splitskog pjesnika. Za sezonu 1903—1904. pripremili su trinaest različitih scenskih djela, od toga tri domaćih pisaca, za koje su stalno imali teškoća s vladom u Zadru. U pojedinim predstavama ukoliko je to bilo potrebno sudjelovala je i Narodna glazba, a domaći glazbenici skladali su prigodnu glazbu. Splitski diletanti toliko su bili zaneseni glumom da se čak predlagalo da ih se pošalje neko vrijeme u Zagreb, gdje bi mogli vidjeti kako se radi u stalnoj kazališnoj kući i da bi stekli više iskustva. Tim splitskim zanesenjacima, koji su godinama radili bez ikakve materijalne koristi, povjerio je Stjepan Miletić praiizvedbu svoje drame »Pribina« ako vlada izda odobrenje, a u Splitu je prikazana i drama »Evica Gupčeva« Marije Jurić Zagarke, koja je bila zabranjena u Zagrebu.⁵

No splitski diletanti nisu se zadovoljili da igraju samo za Splićane, oni su rado odlazili na gostovanje po čitavoj Dalmaciji. Zanimanje za

kazalište bilo je prisutno u svim većim mjestima, a postojale su i dvorane u kojima se moglo pripremiti i igrati razna scenska djela. Tako su 1904. godine gostovali s dramom »Evica Gupčeva« u Dubrovniku, a iste godine u Sinju kad s njima igra i bračni par Dimitrijević. Godine 1905. radi s njima kao redatelj književnik Srđan Tucić dramu »Moć tmine« Lava Nikolajeviča Tolstoja. Svih tih godina diletanti se i dalje bore s besparicom, pa se tadašnji predsjednik društva Matošić obvezao da će namiriti novčani manjak pojedinih predstava, kako bi se rad mogao nesmetano odvijati. Od tih diletanata glumaca spominju se Irma Plazibat, M. Ružičić, Antica Zavoreo, M. Mangili, Mila Pjerotić, Tošo Sotirović, P. Matošić, E. Ljubetić, L. Mrkonjić i Mato Bonačić, koji je želio postati i stalni glumac. On se spremao 1907. godine da ode na rad u zagrebačko kazalište, ali mu to nije uspjelo. Tek 1915. godine dobio je stalno zaposlenje u osječkom kazalištu, ali se nije dugo zadržao, jer ga tijekom prvog svjetskog rata ponovno nalazimo u Splitu, gdje i dalje igra s diletantima, a i redatelj je nekih predstava. Godine 1917. odlazi ponovno iz Splita i to na mjesto redatelja varaždinskog kazališta.

Godine 1906. na skupštini vlasnika sjedišta u kazališnom parketu traži se da uprava kazališta predloži općini da dade pomoć od 800 kruna za osnivanje stalne hrvatske dramske družine, ali da se povežu s već postojećim Hrvatskim kazališnim društvom, da bi se ta zamisao mogla ostvariti.⁶ Godine 1907. za predstavu Branislava Nušića »Put oko svijeta« naručene su kulise u Zagrebu i dopremljene u Split, a izradio ih je scenograf i kazališni slikar Emanuel Trnka. Iste godine pokušava se omesti rad kazališnog društva, jer jedna grupa želi osnovati kazališnu družinu na čelu s glumcem Milanom Markovićem koja bi gostovanjima pokrila područje Istre, Hrvatskog primorja i Dalmacije, ali se taj pokušaj nije ostvario. Nakon toga Marković se pridružuje splitskim diletantima, a u jesen te godine s njima će gostovati i Maja Ružička-Strozzi, Ljerka Šram i Andrija Fijan. Godine 1908. u povodu svečanog otvorenja Prve dalmatinske umjetničke izložbe izvedena je drama »Truli dom« hrvatskog književnika Srđana Tucića. Potaknuti legendom o poljičkoj junakinji Mili Gojsalića napisali su Andrijašević i Perišić dramu, koju su najprije zajednički čitali u foyeru kazališta, a zatim je tu dramu uvrstilo kazališno društvo u svoj program. Narodno kolo u jednoj sceni uglazbio je Josip Hatze. Nakon izvedbe drame nastala je žučljiva polemika između kritičara koji je dramu ocijenio kao osre-

dnje književno ostvarenje i pisaca koji su se žestoko oprli kritici, te su čak izdali posebni letak protiv novina »Jedinstvo«. Godine 1909. izvedena je predstava »Barun Franjo Trenk« Josipa Eugena Tomića, a kostimi su bili za tu priliku skrojeni po uzoru na one iz zagrebačkog kazališta.

Slijede gostovanja u Šibeniku, Sinju i Trogiru, a svugdje se traže djela domaćih pisaca. Godine 1910. postavljaju na scenu »Graničare« Josipa Freudenreicha, u kojima je nastupalo četrdeset glumaca, svi u novim narodnim nošnjama. No oni rado igraju i komedije francuskih pisaca, pa im ponekad malograđanska sredina zamjera da šire »nemoral«, a pogotovo ako to zahtijeva uloga kad se žene oblače u muška odijela.

Godine 1912. izvedena je drama »Pučina« Branislava Nušića u kostim crnogorskog Crvenog križa, a splitskim diletantima pridružila se zagrebačka glumica Ljubica Drachsler-Car nastanivši se stalno u Splitu. Te godine bio je potreban popravak pozornice u kazalištu, pa se za taj posao ponudio Lovro Effanberger, nadglednik Zemaljskog hrvatskog kazališta iz Zagreba,⁷ a glumac Grgo Lesić iz Osijeka moli da ga se stalno zaposli u Kazališnom društvu uz preporuke književnika Iva Vojnovića i intendanta osječkog kazališta Nikole Fallera.⁸ U listopadu 1913. godine u povodu 1300. godišnjice Konstantinova edikta na poticaj Frane Bulića napisao je Milan Ogrizović dramu »Car Solinjanin« i svečani epilog »Smrt cara Dioklecijana«. Dramu su na Peristilu izveli splitski diletanti, a kao Dioklecijan gostovao je zagrebački glumac Hinko Nučić, usprkos prosvjedu brojnih građana koji su smatrali da se time omalovažava ozbiljnost sadržaja i izvrgava ruglu uspomena na cara. No to je svakako i prva predstava u povijesti splitskog glumišta koja je održana na prirodnoj pozornici Peristilu, što će mnogo godina kasnije postati najljepši scenski prostor u gradu Splitu.

Splitsko općinsko kazalište nije uvijek bilo baš naklonjeno diletantima, jer je težilo za vlastitom stalnom družinom, pa se 1913. godine žalilo na Kazališno društvo da su pretrpani kulisama »mjestnih diletanata« i traže od općinske uprave neka to na neki način srede.⁹ Međutim nadolazi prvi svjetski rat, gostovanja su praktički više nemoguća i kazalište radi jedino uz pomoć diletanata. Njihova već poslovična marljivost i upornost dolazi sad do punog izražaja¹⁰. Kazališna kuća je stalno puna, niže se predstava za predstavom najčešće u dobrotvorne svrhe, a općina im daje najnužnija sredstva koja su potrebna samo za

opremu pojedinih predstava. S diletantima opet povremeno gostuju glumci zagrebačkog kazališta Vera Hrzić, Mila Dimitrijević, Ivo Raić i Hinko Nučić. Godine 1918. pri kraju rata proslavili su dvadeset petogodišnjicu izgradnje kazališne kuće dramom Viktora Riškova »Zmija—djevojka«, a zajedno sa Splićanima igrali su Zagrepčani Josip Pavić sa suprugom, Nina Vavra i August Cilić. Time je uglavnom i završeno djelovanje tog vrijednog diletantskog društva u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, čiji je doprinos u širenju scenske kulture na našem jeziku izuzetno velik i značajan.

U novoj državi 1921. godine Split je dobio za kratko vrijeme stalno kazalište, da bi se nakon njegova zatvaranja ponovno javili splitski kazališni zanesenjaci, koji osnivaju novo »Splitsko kazališno društvo«. Ono će djelovati od 1928. do 1936. godine, a u njemu su radili uz glavnog pokretača Ivu Tijardovića književnik Marin Bego, brojni glazbenici, istaknuti kulturni i javni radnici. Izvode se najčešće operete, komedije i djela domaćih pisaca, nastoji se osmisliti pučki teatar koji u pravom smislu riječi postaje svojina najširih društvenih slojeva. Međutim, rad nikako nije po volji vlastima, tako da su im više puta zabranjivali pojedine predstave, a jednom je čak društvo i raspušteno s obrazloženjem da u njemu djeluju »subverzivni elementi«. No, oni su se i dalje borili za opstanak, gostovali po manjim mjestima i širili scensku kulturu. Upravo iz te grupe splitske mladosti školovalo se više pjevača, glazbenika i glumaca, koji su se kasnije stalno zaposlili u noovotvorenom kazalištu u Splitu 1940. godine, a nakon drugog svjetskog rata djelovali su na mnogim pozornicama po čitavoj Jugoslaviji.¹¹

¹ G. Novak, Povijest Splita, sv. IV, Split 1978, str. 2328.

² Kazališni arhiv — Muzej grada Splita (dalje MGS).

³ Isto sign. K - 4/IV. MGS.

⁴ Kralja Petra Svačića uspješno je igrao poznati splitski kazališni dobrovoljac Ermano Bogić.

⁵ Popis predstava koje su od svog osnutka do 1918. godine odigrali splitski diletanti vidi u radu N. Bezić Božanić, Novinske vijesti o scenskim priredbama u Splitu (1884—1918). Dani Hvarskog kazališta sv. VII, Split, 1980, 417—422.

⁶ Ugledno Općinsko Upraviteljstvo!

U zadnjoj sjednici palketista dneva 4. ožujka t. g. skupština je dala nalog ravnateljstvu kazališta, da zatraže od Općine izručenje svote od Kr. 800 za osnivanje hrvatske dramske družine u Splitu u smislu zaključka 24/12 1903. Kazališnog ravnateljstva i da taj novac položi na štednju, te da se stavi u pregovore s Hrvatskim kazališnim Društvom za ostvarenje gornje svrhe.

Obzirom na ovo potpisano se obraća Tom Uglednom Općinskom Upraviteljstvu moleći, da izvoli odrediti što prije izručenje spomenutog novca na ruke Kaz. ravnateljstva eda bude upotrebljen u namijenjenu svrhu.

Za Kazališno Ravnateljstvo

Split 5. Ožujka 1906.

Predsjednik
(bez potpisa)

K - 4/X. MGS.

⁷ K - 4/XIV, 1912. MGS.

⁸ Slavnoj upravi općinskog kazališta
u Splitu

Znam da u Splitu imate jedno dramatično društvo, te da bi želio kod istog biti angažiran. Prilažem svjedočbu gosp. int. Fallera, ja bi došao i sa malom gažom, jer je kazalište moj sport: ja sam veliki ljubitelj istog. O meni se možete informirati kod gosp. int. Fallera i kod conte Ivo Vojnovića.

Sa osobitim poštovanjem

Grgo Lesić
Osijek

3/III. 1912.

K - 4/XIV. MGS

⁹ Pismo općinskom upraviteljstvu u Splitu

... scenarije natrpene na pozornici pripadaju mjestnim diletantima i zauzimlju mnogo prostora s razloga što su uvijek fiksirane na stalažam...

K - 4/XV. MGS

¹⁰ —jb—, Diletantska družina u Splitu. Preporod god. III, br. 5, Split 1912.

¹¹ O djelovanju ovog društva između dva rata treba pisati posebno.